

"Οι στόχοι της ελληνικής πολιτικής στην Ιωνία, 1919"

Ευάνθης Χατζηβασιλείου

Στην εισήγησή του, ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου σημείωσε ότι στις αρχές του 20ού αιώνα η ευρύτερη περιοχή της Εγγύς Ανατολής διερχόταν πλέον μια περίοδο τεράστιων μεταβάσεων: απομακρυνόταν από το αυτοκρατορικό, δηλαδή εξ ορισμού πολυεθνικό, μοντέλο, και μετέβαινε στο πρότυπο του έθνους-κράτους. Στο πλαίσιο αυτό, η εμπειρία έδειχνε πως η επιβίωση μιας ελληνικής κοινότητας δεν μπορούσε να εξασφαλιστεί εάν αυτή περιερχόταν υπό την εξουσία ενός άλλου έθνους-κράτους το οποίο μοιραία θα στρεφόταν εναντίον μιας ελληνικής εθνικής μειονότητας. Αυτό είχε συμβεί στην περίπτωση της Ανατολικής Ρωμυλίας, και το ίδιο φαινόταν να γίνεται με τον ελληνισμό της Ιωνίας, ο οποίος δεχόταν έντονο διωγμό από το 1914. Έτσι, η επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία ήταν η μόνη οδός για την επιβίωση ενός ελληνικού πληθυσμού ο οποίος διαφορετικά φαινόταν καταδικασμένος σε βίαιη εκδίωξη ή επίπονο σταδιακό μαρασμό. Αυτό ήταν το βασικό κίνητρο του Βενιζέλου για την αποστολή του στρατού στην Ιωνία.

Η Κοινωνική Δομή της Κοσμοπολίτικης Σμύρνης

Αλέξανδρος Κιτροέφ

Αυτά που θα σας πω σχετίζονται άμεσα με το πρώτο μέρος της ταινίας «Σμύρνη, η καταστροφή μιας κοσμοπολίτικης πόλης» που είδαμε στην αρχή της αποψινής μας εκδήλωσης. Ελπίζω να σας έπεισε η ταινία για τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της πόλης! Δεν θα σας κάνω κάποια επανάληψη με την παρουσίαση μου, θα ήθελα να σας μιλήσω για το πώς η σκηνοθέτρια Μαρία Ηλιού και εγώ ως ιστορικός σύμβουλος φτάσαμε στην απόφαση να προβάλλουμε τον κοσμοπολιτισμό της Σμύρνης όταν προετοιμάζαμε την ταινία. Αλλά πριν συνεχίσω ήθελα να πω πως είναι μεγάλη η χαρά μου να βρίσκομαι εδώ στο Μουσείο Μπενάκη και να μιλώ για την ταινία, διότι το Μουσείο συνέβαλλε τα μέγιστα στη δημιουργία και την διάδοση της. Η πρεμιέρα έγινε το 2012 στο Μπενάκη στη Πειραιώς, και η έκθεση γεωγραφίας που συνόδευσε την ταινία έγινε εδώ στο κτήριο της Κουμπάρη όπου και προβλήθηκε η ταινία για ένα μεγάλο διάστημα. Η συμβολή του Μουσείου ήταν και εκφράζω και πάλι τις ευχαριστίες μου και της Μαρίας Ηλιού.

Πέρα από τις ευχαριστίες, η παρουσία μου εδώ μου δίνει την ευκαιρία να απαντήσω σε ένα βασικό ερώτημα που τέθηκε από ορισμένους, γιατί παρουσιάζουμε την πόλη ως «κοσμοπολίτικη» - με δεν ήταν Ελληνική πόλη (;) μας ρωτούσαν. Η απάντηση είναι πως εμείς τονίσαμε τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα χωρίς να μειώνουμε τον Ελληνικό χαρακτήρα της πόλης. Οι Έλληνες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως οι Έλληνες της διασποράς μπορούσαν να προσαρμοστούν και να ευημερήσουν σε ένα πολύ-εθνοτικό κοσμοπολίτικο περιβάλλον, παραμένοντας Έλληνες.

Αρχίσαμε τη δουλειά μας με την Μαρία εξετάζοντας φωτογραφίες και film clips με θέμα τη Σμύρνη γύρω στο 1922 και προσέξαμε πως το ντύσιμο των κατοίκων της πόλης ήταν Ευρωπαϊκό, ιδιαίτερα τα φουστάνια και τα καπέλα των κυριών της μεσαίας τάξης. Και η σχετική βιβλιογραφία για την καθημερινή ζωή το επιβεβαιώνει, συχνά με το επαναλαμβανόμενο κλισέ πως οι κυρίες είναι ντυμένες με την τελευταία λέξη της μόδας του Παρισιού.

Προετοιμάζοντας την ταινία συνεργαστήκαμε με τον Άγγλο συγγραφέα Giles Milton που μόλις είχε δημοσιεύσει βιβλίο για την καταστροφή της Σμύρνης, το Paradise Lost που κυκλοφόρησε στα Ελληνικά με τον τίτλο Χαμένος Παράδεισος με μεγάλη επιτυχία. Ο Milton, που είδαμε στο τμήμα της ταινίας που μόλις προβλήθηκε, χωρίς να παραβλέψει τις πολιτικές και τις διπλωματικές διαστάσεις της Καταστροφής, υπογραμμίζει την ευρωπαϊκή χροιά της πόλης, της καθημερινής ζωής και των στενών οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στις διάφορες εθνοτικές ομάδες. Παράλληλα κάνει

εκτενείς αναφορές στο Ελληνικό στοιχείο, την ελληνική πνευματική ζωή και τη διάδοση της Μεγάλης Ιδέας όχι μόνο ανάμεσα στους Σμυρνιούς αλλά τον Ελληνισμό της Μικράς Ασίας γενικότερα.

Η μελέτη του Milton, τεκμηριωμένη με βάση αρχείων των μεγάλων Λεβαντίνικων οικογενειών της Σμύρνης, που εντόπισε σε μια πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη της Σμύρνης, δείχνει καθαρά πως ο κοσμοπολιτισμός της Σμύρνης ήταν απόλυτα συμβατός με την ανάπτυξη των πολιτικών και πνευματικών δραστηριοτήτων στην πόλη.

Το ίδιο συμβαίνει στην περίπτωση της μελέτης ενός άλλου Άγγλου συγγραφέα, του Philip Mansel, που κυκλοφόρησε στα Ελληνικά με τίτλο Λεβάντε: Μεγαλείο και Καταστροφή στη Μεσόγειο. Ο Mansel παρουσιάζει 8 χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας «Λεβαντίνικης» η Μεσογειακής κοσμοπολίτικης πόλης όπως την Σμύρνη: γεωγραφική θέση ανάμεσα σε Ανατολή & Δύση, ισχυρή παρουσία των Μεγάλων

Δυνάμεων, χρήση πολλών διαφορετικών γλωσσών, υβριδικές ή διπλές και καμιά φορά τριπλές εθνοτικές ταυτότητες, ζωή με ανέσεις, απολαύσεις και πολυποίκιλη ψυχαγωγία, ελευθερία ιδεών και ιδεολογιών, νεωτερικές ιδέες και Ευρωπαϊκός προσανατολισμός και τέλος, αδυναμία να αντισταθεί η πολυεθνική πόλη στις απειλές του ακραίου εθνικισμού.

Αυτό το τελευταίο κριτήριο μπορεί να μας βοηθήσει να καταλάβουμε πως ο κοσμοπολιτισμός μπορούσε να συμβαδίζει με την ήπια, φιλελεύθερη μορφή εθνικής συνείδησης, όπως αυτή που εκπροσωπούσε το Ελληνικό στοιχείο. Είναι χαρακτηριστικό πως ακόμη και μετά την απόβαση των ελληνικών στρατευμάτων στις 19 Μαΐου 1919 έγινε προσπάθεια να διατηρηθεί ο πολύ-εθνοτικός κοσμοπολίτικος χαρακτήρας της πόλης. Πολλές από τις ενέργειες του Έλληνα Ύπατου Αρμοστή Στεργιάδη αποσκοπούσαν σε αυτό, άσχετα εάν με τον αυταρχικό του χαρακτήρα και τις αφ' υψηλού πρακτικές του δημιούργησε περισσότερα προβλήματα από όσα προσπαθούσε να λύσει.

Η απόβαση του Ελληνικού στρατού ήταν η τελευταία ελπίδα για την κοσμοπολίτικη Σμύρνη. Δυστυχώς όμως η άνοδος ενός άλλου ακραίου εθνικισμού που ήθελε ένα «καθαρό» έθνος χωρίς άλλες εθνότητες και μειονότητες σήμανε και την καταστροφή και το τέλος της κοσμοπολίτικης και Ελληνικής Σμύρνης.

Η όψη και η λειτουργία της Προκυμαίας της Σμύρνης κατά την εποχή της απόβασης

Αχιλλέας Χατζηκωνσταντίνου

Εκείνο το πρωινό της Πέμπτης, που το ημερολόγιο στην Ελλάδα και την Τουρκία έγραφε 2 ενώ στον Δυτικό κόσμο 15 Μαΐου του 1919, ο Ελληνικός Στρατός διέσχιζε το Αιγαίο και έφτανε στη Σμύρνη, τη μεγαλύτερη πόλη-λιμάνι της τεράστιας μικρασιατικής ενδοχώρας. Στην περίφημη προκυμαία της, με τα καταστόλιστα κτήρια, τον υποδέχθηκαν δεκάδες χιλιάδων Ελλήνων, οι οποίοι έβλεπαν την μακράιωνη περίοδο Οθωμανικού ζυγού επιτέλους να τελειώνει, χωρίς κανείς τους να φαντάζεται την κατάληξη του όλου εγχειρήματος, τρία χρόνια μετά.

Με αφορμή αυτό το ιστορικά ανεπανάληπτο γεγονός, σεργιανάμε νοερά, πεζή ή με το ιππύλατο τραμ, το θρυλικό Και, καλύπτοντας τα 3 και κάτι χιλιόμετρα απόστασης από την Πούντα στο βορρά μέχρι τους Στρατώνες στον νότο. Στεκόμαστε μπροστά στους καφενέδες και τις μπουραρίες, τα σπίτια μεγαλεμπόρων και προξένων με τις γνωστές ή άγνωστες στιγμές τους, τις λέσχες, τα θέατρα και τους κινηματογράφους. Θυμόμαστε τα πολυτελή και τα λαϊκά ξενοδοχεία, τις ασφαλιστικές εταιρείες, τα ναυτιλιακά πρακτορεία και τις τράπεζες. Περπατάμε στις αποβάθρες του πολύβουου λιμανιού, με τις αποθήκες και τα δημόσια κτήρια, προτού καταλήξουμε στην πλατεία του Διοικητηρίου για να θαυμάσουμε το Κονάκι, το Γυαλί τζαμί, τον Πύργο του Ρολογιού και τους Στρατώνες.

Τι πληγές είχε αφήσει όμως στην πόλη ο Μεγάλος Πόλεμος, από τον οποίο έβγαινε ηττημένη η Οθωμανική Αυτοκρατορία; Πώς είχε αλλάξει το παραλιακό μέτωπο, η καρδιά της Σμύρνης δηλαδή, και μαζί η οικονομική και κοσμική ζωή της πολυεθνικής κοινωνίας της, λίγο πριν εισέλθει στην τελευταία και πιο δραματική φάση της ζωής της; Μία περιδιάβαση στον χώρο και το χρόνο, με οδηγό το βιβλίο των Γ. Πουλημένου και Α. Χατζηκωνσταντίνου 'Η Προκυμαία της Σμύρνης – Ανιχνεύοντας ένα σύμβολο προόδου και μεγαλείου' των Εκδόσεων Καπόν.